

((بسم الله الرحمن الرحيم))

In the Name of GOD the Most Compassionate, the Most Merciful

آموزش طراحی گل‌های شاه عباسی

در تذهیب و کاشی و طراحی فرش

مقدمه : دکتر محمد مهدی هراتی

Training Shah abasi's Flowers Designing

In the Illumination
and Carpet Designing

Introduction : Dr. Mohammad Mehdi Harati

All rights reserved

از گلهای اناری تا شاه عباسی ...

بازشناسی مفاهیم و اصطلاحات هنری، به شناخت بهتر ابعاد مختلف هنرهای ایرانی منجر می شود و در پیشرفت، یادگیری و ارتقاء،

جایگاه واقعی آن تأثیر بسیار دارد. زیرا که هنرهای ایرانی با نوعی فردورزی همراه است و ریشه در قرون و اعصار دیرین دارد.

متأسفانه در شرایط امروزی، هنرهای میراثی ما، اسیر نظریه پردازیهای بیگانه است و بازخوانی مفاهیم اصیل و کلیدی آن می تواند

زمینه های تازه از شناخت نقوش اساطیری را فراهم سازد که غلاقیات و نوآوری را به ارمغان می آورد.

یکی از نقوش اصلی و رایج در هنرهای مختلف ایرانی نظیر تذهیب و قالی و کاشی و سایر هنرهای صنایع گل اناری یا شاه عباسی است.

در باورهای ایرانیان باستان، و بعد از اسلام نیز « انار » از میوه ها و گیاهان قدسی و شفافش است و در ایجاد بهروزی و شادکامی آدمی

و بهبود زندگیش، نقش اساسی دارد و از جایگاه والای آن در طب ایرانی تأثیر گرفته است. تجویز و خوردن انار و جوشانده برگهایش از

جمله داروهای مطمئن و مفیدند که طب امروز هم بر درستی این باورها، صمه گذاشته است.

همین طور در تولید و صنایع و سافته های هنری استفاده از فرآورده های مختلف انار و مشتقات آن کاربردهای فراوان دارند.

در صنایع دباغی و چرم سازی و پوستین دوزی و رنگ آمیزی پشم برای قالیبافی و مرکب سازی و تهیه رنگها همیشه مورد نیاز است.

چوب انار هم به علت مقاوم بودن و داشتن مواد مفید ضد قارچ، هنوز هم در ساخت مصنوعات چوبی و فاقم سازی کاربرد دارد و بر

همین اساس است که در آثار باستانی باقی مانده، و در هنرهای سنتی همواره نقش های ملهم از انار، میوه و ساقه و برگهای آن.

الهام بخش هنرمندان بوده اند.

از جمله قدیمی ترین نقوش اناری، باید از گچ بریهای ویرانه های کاغ ساسانی در جزیره کیش، نام ببریم که دارای نقوش برجسته گوناگون

الهام گرفته از میوه و برگهای انار است و در دوران اسلامی هم با توجه به باورهای مسلمانان، تبدیل به نقوش مختلف اناری شد، زیرا

آنان هم « انار را از جمله میوه های بهشتی » می دانستند و عجب نیست که در هنر اسلامی علاوه بر مضمون نقش های گوناگون گیاهی

الهام گرفته از میوه و گل و برگهای انار، شاهد مضمون رنگ « اناری » در آثار هنری و تذهیب و کتاب آرایی های قرن های سوم، چهارم

هجری و بعد از آن می باشیم، زیرا رنگ « اناری » را نماد برکت در زندگی و سعادت می دانستند و در تذهیب و تصویرسازیهای متن،

سعی در بکارگیری آن داشتند و بعد هم هنرمندان توانستند مجموع طرح کلی میوه انار و برگها و گلبرگها و پرچم و مادگی و متی دانه

های انار را در ترکیبی نمادین بنام نقش اناری مطرح کنند که از دوره های اسلامی و قبل از آن نیز، آثاری از آنها هنوز هم باقی است.

همین طور، دیرزمانی است که واژگان « گلناری » و « گلنار » هر کدام ترکیبی نمادین از « گل انار » را پدید آورده اند که سمبل هایی

ماندگار از مفاهیمی هستند و نشان از شادابی و شفافیتی و سرزندگی تفکری دارند که از دیرباز در تمدن آریایی جایگاهی والا دارد و

امروز هم آریائیای هندوستان، آن را مظهري از نور و شادمانی و زایل کننده اندوه می دانند و از آن در آئین قدسی، و مراسم ازدواج بهره

می گیرند. بدین ترتیب که با گل افشانی گلبرگهای « گلنار » و گلهای مشابه دیگری به همین رنگ که بر سر نوعروسان و داماد می افشانند،

آرزو دارند به یمن آن، خود و فرزندانشان از اندوه و بدبختی در امان باشند و بعد از مراسم مذکور نیز وجود فال مدور و کلی رنگ در پیشانی

و بین ابروان زنان، نشان نمادین باورهایی است که آن گلهای بهشتی را گوشه ای از « دستمال فرشتگان » متبرگی می دانند که مکایت

از تفکر تقدس انار و رنگهای اناری دارد و تمثیلی ماندگار از همان باورهای دیرینه است که پس از ظهور اسلام، انار را در زمره میوه های بهشتی می داند و آن دستمال فرشتگان را « مرز فرشتگان » نامگذاری می کند که « مرز » به مفهوم نگیهان و مافظ آدمی در برابر تباهی و شدائد است و برکاتش مشمول عام دارد و همگان را شامل می گردد و این چنین است که نقش انار و « گلهای اناری » به عنوان « نقشی جاودان »، سرزمین های دوردست آریایی و دشت های سرسبز خرغانه و فتن و بفار و کرانه های آمودریا را در نور دیده و فتایی نام گرفته که منسوب به فتن است، سرزمینی که مرغزارهای سرسبز و گلهای شفافبفش و آوازه مشک آهویش در طی اعصار الهام بفش شاعران بزرگ ایران زمین است و مافظ لسان الضیپ را به وجد می آورد که :

مژدگانی بره ای غلوتی نافه گشای که ز صمرای فتن، آهوی مشکین آمد

و این « فتایی » نافه گشای، که هر طرفش را گلبرگهای گشوده ای از صد گل انار در برگرفته، امروز هم رونق افزای هنرهای مکتوب و منقوش است، از ماشیه کتاب های شفافبفش تا نقش روی بشقاب یا یکی از هفت اصل نقاشی ایرانی که همپون طبقات هفتگانه سپهر یزدانی، سرشار از رمز و راز است.

گاهی بر گنبد کاشی می نشیند و گاه بر پیچ و خم اسلیمی نقش قالی به افسونگر می پردازد و گاهی هم نقشبند زرین تارهای تافته ای ابریشمین می شود یا نقش پرداز دیوارهای گچین و زمانی هم بر ماشیه زرین جامی عقیقی در فرادشت سرزمین های دوردست و گسترده اطراق می کند. اگر امروز هم در پناه گلهای فتایی شفافبفش از صمرای فتن به همراهی عطر دلاویز نافه گشای مشکین دشتهای پرگل قالی های ایرانی را عرصه و جولانگاه خویش قرار می دهد یا در کنار گلهای سرسبد ادب و هنر ایرانی،

سرمست و طربناک در پناه اشعار فردمندان، به ماشیه نشینی توأم با بصیرت پرداخته یا در سرلومه و دیپاچه و سرسوره و شمسه و پیشانی کتب و مصامف به مصامبت و هم نفسی آیات سیمانی نشسته است، همان فتایی صدرنشین مکتب هرات است که اگر به یمن و اعتبار رنسانس هنری صفویه، آن را « شاه عباسی » خوانند نه دریغی است و نه افسونی، زیرا که در اصفهان مهد هنرهای نصف جهان، هر چیزی را به « شاه عباس » نسبت می دهند و او را « جنت مکان » هم می نامند که یقین است جنت مکانی فقط از آن گلهای اناری بهشتی است و بس و دیگران را از آن نصیبی نخواهد بود.

دکتر محمد مهدی هراتی ،

عضو فرهنگستان هنر

۸۲، ۴، ۱۲

From Anari flowers till Shah Abasi

Artistic contexts & technical terms recognition lead to the better knowledge of different dimensions of different Iranian arts because Iranian arts is company with wisdom & has root in ancient centuries . Unfortunately at today condition , our inherited arts , are captive with foreign opinions.

One of the main and common designs in different Iranian arts is Anari flowers or Shah Abasi .Which use in Tazhib carpet , and tile . In belifes of ancient Iranian and after apearance of Islam ((Anar)) is one of holy fruits and has basic role in prosperity .

In industry and art use of Anar productions . Anar wood is very resistant and has antifungous materials . One of the most ancient Anari design is plaster works in Sasani castle in Kish Island . Moslems consider Anar as heavenly fruit . We observe Anari color at artistic works in 3th and 4th centuries because Anari color was considered as symbol of blessing in life and happiness and after that artists could bring up total design of Anar fruit , leaves , petals , femininity and even pieces of Anar as symbolic compound that called Anari design which from Islamic periods and before that , existe some works of that .

((Golnari)) and ((Golnar)) words are long time that use as symbolic compounds for ((Gol Anar)) . That have sign of freshness and curativity which has majestic place in Aryan race civilization for long time . This days Indian Aryans believe this credit and use of that in marriage ceremonies and after ceremony existence of red spot on the forehead of women is symbolic mark of knowing that heavenly felowers corner of angels handkerchief .

After the apearance of Islam Anar consider as heavenly fruits and that angels handkerchief called angels Herz and Herz means guard of man against corruption . And in this manner Anari design as eternal design of Aryan land , khotan , Bokhara and Amu darya shores called khataei that related to the khotan .

*O, sweet- smelling khalvati give a reward
Which from khotan desert came musk deer*

This Khataei called Shah Abasi because of artistic renaissance of Safavid . Since in Isfahan , cradle of semiworld arts , every thing relate to the Shah Abas.

*Dr . Mohamad Mehdi Harati
Member of Art Academy*